

PHILIP MATTER
**THE MUFTI OF JERUSALEM. AL-HAJJ AMIN AL HSAYNI
AND THE PALESTINIAN NATIONAL MOVEMENT**
*(Jeruzsálem muftija. Al-Hadzs Amin al Huszaini
és a palesztin nemzeti mozgalom)*
New York, Columbia University Press, 1988. 158 p.

A könyv 1988-ban, tíz éve jelent meg, mégsem veszített aktualitásából. Érdekes, mert magyarul sem addig, sem azóta nem jelent meg ehhez fogható munka, annak ellenére, hogy a Közel-Kelet hírei napról napra betöltik a televízió képernyőjét és a napilapok első oldalát. Kevés a konfliktus eredetével, a benne szereplő emberekkel foglalkozó elemzés.

A század elejétől kibontakozó viharos események középpontjában Al-Hadzs Amin, az egykori török katonatiszt, Jeruzsálem britek által kinevezett muftija (a mufti a Török Birodalom és így a kalifátus intézményének bukását követő évtizedekben a többségi, szunita muszlimok számára az egyik, ha nem a legfontosabb vallási vezető, a muszlim egység jelképe), az arab felkelés lelkes híve, a Hitlerrel tárgyaló arab vezető áll, aki végül élő legendával, a palesztin ellenállás szimbólumává vált, s aki még holtában sem térhet vissza szeretett városába, Jeruzsálembe. Nélküle és családjának – a Huszaini-klánnak – ismerete nélkül értelmezhetetlenek a Közel-Kelet 20. századi eseményei, nemcsak a palesztin ellenállás jellegzetességei, hanem a jordán uralkodóház politizálása, vagy akár az első arab–izraeli háború különös vonásai is.

Mindezek ellenére e könyv megjelenéséig nemcsak a hazai, de a nemzetközi szakirodalomból is hiányzott egy átfogó életrajz. Al-Hadzs Amin 1974-ben bekövetkezett halála után nem sokkal, szép számmal jelentek meg önmagukat életrajznak aposztrofáló munkák, csakhogy ezek szerzői a két érdekelt fél táborából kerültek ki, így objektivitással nem igazán vádolhatóak. A palesztin, illetve arab kutatók igyekeztek eleget tenni a mitoszalkotás elvárásainak, míg az izraeli szerzők mint a zsidókkal szemben akár Hitlerrel is szövetező fenevadat próbálták ábrázolni a mufitit. A nyugati közvéleményben is ez a kép maradt meg, nem utolsósorban azért, mert a mufti valóban együttműködött a náci Németországgal. A kompromisszumra képtelen fanatikus vallási vezető képét a brit sajtó már a háború előtt kialakította róla, s azt a későbbi munkák csak tovább erősítették.

Minden közelmúlttal foglalkozó történelmi munka magában hordja a pártos véleményalkotás veszélyét. E csapda elkerülése érdekében a szerző – aki kanadai, így aligha vádolható részrehajlással – minden fellelhető adatot, utalást megvizsgál, és az érdekeltet szemszögéből elemez, majd összeveti ezeket a maga által készített riportokból nyert információkkal, s legvégül pedig az ily módon megrostált anyagot elhelyezi az adott tér, idő és hatalmi viszonyok hálójában. Módszerével lassan lehántja hőséről a ráaggatott kliséket, napfényre kerül az esendő ember, aki megpróbált lépést tartani az eseményekkel, de azok mindig egy kicsivel gyorsabban voltak nála. Nem ok nélkül idézi két alkalommal is egy brit külügyi tisztségviselő véleményét: „A muftit csak az adott pillanat dobta a felszínre. Ha ő nem lett volna, más játszotta volna el a szerepét.” (87. és 125. oldal.) A korábbi legendákkal és antilegendákkal szemben Philip Matter történelmi munkát írt. Mint kívülálló hozzáférhetett mindkét fél anyagához, s mivel időben hozzákezdett a kutatáshoz, még beszélhetett az akkor még élő rokonokkal, munkatársakkal, barátokkal, ellenségekkel, tisztségviselőkkel.

A szerző módszeréből következik, hogy nem szűken vett életrajzot ír, hanem mozgalmass tablóképet fest. A muftival végigjárhatjuk Palesztina tragikus történetét, megismerkedhetünk a századvég Szentföldjével, a Török Birodalom hatalmi struktúrájával, a helyi nobilitás szerepével. Tanúi lehetünk, ahogy a Huszaini-klán pozícióharcai lassan egy nemzet ébredésévé lényegülnek át. Láthatjuk az újjáépülő Al-Aksza-mecsetet, de találkozunk az egyre több földet felvásárló cionistákkal, és megcsodálhatjuk a brit hatalmi rendszer kifinomultságát, majd láthatjuk eldurvulását a palesztin felkelés elfojtásakor, mert közvetlen pozícióit sérültni látja. Követjük a muftit Libanonba, Irakba, Olaszországba, Németországba, mi több egy rövid levél erejéig Magyarországra is. 1943-ban a külügyminiszternek címzett levelében annak a 900 zsidó gyermeknek és 100 felnőttnek az ügyére hívja fel a figyelmet, akik kivándorlási engedélyt kaptak Palesztinába. Rámutat, hogy a kivándorlás tovább súlyosítja az arabok helyzetét, s javasolja, hogy a jövőben kivándorló zsidók számára olyan célterületet határozzanak meg, ahol jól ellenőrizhetőek maradnak. Szerencsétlen módon e célra Lengyelországot találta megfelelőnek. Az ilyen és ehhez hasonló levelek vázlatai, melyek a német kapitulációt követően kerültek a szövetségesek kezébe, tovább rontották a mufti helyzetét. Újra menekülni kényszerül. Száműzetésének újabb állomásai: Franciaország, majd Egyiptom, ahol az arab–izraeli háborúval (1948) végleg kihuny minden reménye. Élete utolsó állomása ismét Libanon.

Az életút minden pontjára rávetül a Brit Birodalom árnyéka, Al-Hadzs Amin életének, cselekedeteinek kulcsát a szerző a britekhez fűződő viszonyban véli megtalálni. Olyannyira, hogy a könyv felépítését is ez határozza meg: az angolbarát, kompromisszumokra hajló és a problémák megoldását tőlük váró mufti az első öt fejezet alanya, míg az angolokkal szemben engesztelhetetlen, ellenük bárhol, bárkivel szövetező vallási vezető a második öt szereplője. A szimmetriát és a váltás élességét hangsúlyozandó mind az ötödik, mind a hatodik fejezet a palesztin felkeléssel foglalkozik, központba helyezve a döntés dilemmáját és pillanatát: kitartani a kompromisszumos politika mellett és tovább bízni az angolokban vagy szembefordulni a cionista témyeréssel és az ezt támogató angol kormányzattal.

A könyv érénye a rendkívüli tömörség, 158 oldalon dolgoz fel egy meglehetősen összetett témát lényegre törően és olvasmányos stílusban. A könyv kezelhetőségét fokozza a jól összeállított és igen hasznos, tekintélyt parancsoló bibliográfia. A kötetet fényképmelléklet és a szerző öccse által, a muftiról festett kép egészíti ki.